

Stratifikace společnosti

Termín stratifikační systém zahrnuje uspořádání sociálních statusů a institucí, jejichž působením se systém renovuje. Základními komponenty jsou u jednotlivých systémů kasty, stavy, sociální třídy či sociální vrstvy. Povahu jednotlivých systémů ovlivňují aspekty jako sociální mobilita nebo dědičnost. Většinou se rozlišují čtyři základní typy stratifikačních systémů:

- otrokářský – existují jak svobodní občané, tak nevolníci (otroci);
- kastovní – kasty jsou dědičné, neměnné a zakotvené náboženstvím, příslušnost ke kasti určuje možnosti ve volbě zaměstnání a zamezuje sňatku i veřejnému stykání s příslušníky jiné kasty;
- stavovský – příslušnost ke stavu je získávána dědičně, v některých situacích je však možné ji získat jiným způsobem (př. zakoupení šlechtického titulu, vyznamenání za statečnost pro vojáka atp.);
- třídní – třídní postavení v moderní společnosti je udáváno zejména postavení na trhu práce; rodinný původ není řídicím statusem.

V současnosti se vedou spory o zavedení tzv. postindustriálního stratifikačního systému, který by lépe odpovídal vyspělé moderní společnosti.

3 dimenze sociální stratifikace:

- **Materiální zabezpečení:** Protože si veřejnost všímá především rozdílů v životní úrovni, je ekonomická stránka sociálního statusu tím nejnápadnějším a v běžném životě nejdůležitějším hlediskem nerovnosti. Materiální zabezpečení má 2 aspekty: vlastnictví a příjmy. Vlastnictví je charakteristikou stratifikačního systému jako celku. Projevuje se v podobě majetku, jenž je výsledkem akumulace příjmů.
- **Moc:** M. Weber vymezuje moc jako šanci individua, nebo skupiny lidí prosadit svoji vůli i přes vůli ostatních. Moc je považována za důležitou dimenzi stratifikačního systému prakticky všemi autory, kteří se zabývají sociální stratifikací. Každá sociální skupina představuje mocenské uspořádání a každé sociální jednání je v podstatě uplatňováním moci.
- **Prestiž:** Prestiž je jedním z předpokladů úcty, kterou si lidé navzájem prokazují. Společenská prestiž je spojena s určitým statusem, k jehož symbolům dnes patří především místo bydliště, vlastnictví nejrůznějších předmětů, členství v organizacích a mnoho dalších. V souvislosti se sociální stratifikací nás především zajímá prestiž zaměstnání. Pravděpodobně prvním, kdo vymezil prestiž, jako důležitou charakteristiku zaměstnání byl Thorstein Veblen, který formuloval svoji teorii sociální stratifikace v práci „Teorie zahálčivé třídy“ (The Theory of the Leisure Class). Dle jeho pojetí tkví rozdíly mezi jednotlivými třídami především v prestiži, přičemž největší úctu mají ti, kteří jsou zproštěni produktivní práce.

Sociální mobilita je pohyb jednotlivců, či celých skupin ve stratifikačním systému. Rozlišujeme mobilitu horizontální a vertikální. Mobilita horizontální je vysvětlována jako

přechod individua z jedné skupiny do jiné, která se nachází ve stejné rovině. Ta je pak dělena na mobilitu individuální a skupinovou. Mezním případem sociální mobility je kastovní systém, v jehož rámci je dán každému jedinci sociální status podle toho, v jaké kastě se narodí. V této skupině lze zaznamenat jen minimální vertikální mobilitu, proto také bývá tato společnost nazývána jako askriptivní. Z hlediska propustnosti hranic mezi jednotlivými segmenty se jedná o tzv. sociálně uzavřenou společnost. Druhým extrémem je společnost rovných šancí, nazývaná zásluhová, nebo meritokratická. Zde se hovoří o společnosti sociálně otevřené. V rámci výzkumu sociální mobility bývají sociology zkoumány typické mobilitní dráhy. Pokud se liší sociální status dětí a jejich rodičů, hovoříme o intergenerační sociální mobilitě. Je-li naopak nižší, hovoříme o sestupné mobilitě. V obou případech se ale jedná o mobilitu vertikální.

Způsob stratifikace společnosti:

Upper class

Lower upper class

Upper middle class

Lower middle class

Upper lower class

Lower lower class

ABCDE	Skóre domácností			% domácností v populaci	Hlava domácnosti:			
	Průměr	Od	Do		Ekonomicky aktivní	Podnikatel, vedoucí	Minimálně maturita	Minimálně bakalář
A	1.60	1.38		12.5%	99.6%	71.1%	94.9%	72.7%
B	1.27	1.20	1.38	12.5%	97.4%	41.9%	83.7%	40.0%
C	1.03	0.87	1.20	37.5%	87.5%	15.8%	54.0%	15.8%
D	0.74	0.63	0.87	25.0%	29.0%	0.7%	40.0%	5.1%
E	0.57		0.63	12.5%	1.9%	0.0%	6.5%	1.6%

Skupina A – lidé s nejvyšším socioekonomickým statusem. **1/8 nejbohatších českých domácností** (a všichni jejich členové) z hlediska odhadovaného příjmu domácnosti na hlavu: minimálně 1.38 krát vyšší než průměr celé české populace, v průměru dokonce 1.6 krát vyšší. Drtivá většina hlav jsou ekonomicky aktivní, v 71 % případů **vedoucí pracovníci, manažeři či podnikatelé**, minimálně s maturitou. Zbýlé hlavy jsou **profesionálové s VŠ vzděláním**. Vysoká vybavenost domácností.

Skupina B – 1/8 domácností s druhým nejvyšším socioekonomickým statusem (skóre v rozmezí 1.2 až 1.38 násobku průměru). **Nadprůměrný životní standard** z hlediska příjmu na hlavu v domácnosti: v průměru 1.27 krát vyšší než u průměrné české domácnosti. Jde nejčastěji o domácnosti, jejichž hlava je **řadovým zaměstnancem s VŠ vzděláním nebo vedoucím pracovníkem či podnikatelem se středním vzděláním**.

Skupina C – 3/8 domácností, jejichž odhadovaný příjem na osobu je průměrný - v intervalu 0.87 – 1.2 násobku průměru. Podle skóre dělíme na 3 podkategorie: C1 (mírně nadprůměrné), C2 (průměrné) a C3 (mírně podprůměrné). Typická povolání pro hlavu domácnosti jsou **kancelářské či technické profese a práce v obchodě a službách**. Většinou se jedná o řadové zaměstnance bez podřízených s nižším či úplným středním vzděláním. Stále převažují domácnosti s **ekonomicky aktivní hlavou**, zhruba 1/8 domácností tvoří dobře vybavené a vzdělané domácnosti důchodců.

Skupina D – 1/4 z hlediska odhadovaného příjmu na osobu **podprůměrných domácností** - příjem na osobu se pohybuje kolem 0.74 násobku průměru. Zde již převládají domácnosti s **ekonomicky neaktivní hlavou – v důchodu** (zhruba 71 % domácností). U ekonomicky aktivních domácností se jedná zejména o méně kvalifikované či **nekvalifikované manuální pracovníky s nižším vzděláním**. Skupina se dále dle socioekonomické úrovně dělí na kategorie D1 a D2 (každá 1/8 domácností).

Skupina E – v této kategorii se nachází z hlediska odhadovaného příjmu na osobu **1/8 nejchudších domácností**, jejichž příjmový index je v průměru 0.57 krát nižší než průměr celé české populace domácností. Tuto kategorii tvoří téměř výhradně domácnosti s **ekonomicky neaktivní hlavou**. Jedná se zejména o **nejchudší a nejméně vybavené důchodce**, případně domácnosti **nezaměstnaných hlav**, osob v domácnosti, na rodičovské dovolené či nepracujících studentů.